

8. Плужников В.И. Типология объёмных композиций в культовом зодчестве конца XVII – начала XX в. на территории Брянской области / В. И. Плужников // Памятники русской архитектуры и монументального искусства: Стиль, атрибуции, датировки / В.И. Плужников. – М.: Наука, 1983. – С. 157-198.

Аннотация

В статье проанализирован характер храмостроительного наследия Волыни с точки зрения решения его объемно-пространственных структур. Автором предложена классификация объемных композиций деревянных церквей Волыни XIX – начала XX вв. Установлено, что несмотря на введение практики строительства храмов по «образцовым» проектам, на территории бывшей Волынской губернии местами сохранялись традиционные типы нововозведенных волынских храмов, что обусловило существование широкого спектра объемно-пространственных композиций в деревянном зодчестве исследуемого региона.

Ключевые слова: Волынь, деревянная церковь, объемная композиция.

Annotation

The author analyses the character of wooden churches of Volyn, especially its spatial structure. The author proposes a classification of three-dimensional compositions of wooden churches of Volhynia XIX – early XX centuries. The article indicates that despite the introduction of the practice of building churches with the use «exemplary» projects in the former province of Volhynia here and there preserved the traditional features in the architecture of the new churches. This has led to the wide range of types of three-dimensional compositions in the wooden architecture of the region under study.

Keywords: Volhynia, wooden church, three-dimensional composition.

УДК 725;727;002.2;008

П. С. Сингаївський

*аспірант кафедри інформаційних технологій в архітектурі,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

**СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ КУЛЬТУРИ, ЇЇ ВПЛИВ
НА ФОРМУВАННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК
ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄКТІВ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ СКЛАДОВОЇ МІСТА**

Анотація: розкрито зв'язок між тенденціями розвитку архітектури громадських комплексів і станом культури суспільства. Виконано огляд та аналіз загального розуміння поняття культури. Запропоновано узагальнений перелік функцій культури. Розглянуто поняття постіндустріального суспільства – сучасного етапу розвитку людства – та роль масової культури в ньому як фактору впливу на формування, функціонування й розвиток

громадських об'єктів. Визначено актуальність розробки апарату оптимізації функціональних моделей архітектурних об'єктів.

Ключові слова: архітектурні об'єкти; громадські комплекси; постіндустріальне суспільство; поняття культури; функції культури.

Незалежно від часу, місця та соціально-економічної ситуації, головним осередком функціональних процесів життєдіяльності будь-якого типу урбанізованого середовища є сельбищна територія. Функціональне ядро сельбищної території утворюють окремі або комплексні архітектурні об'єкти громадського призначення [4]. Чільне місце у формуванні такого ядра посідають об'єкти, що задовольняють культурно-побутові потреби населення. З плином часу та зміною етапів формування різних суспільств змінюються й вимоги до таких архітектурних об'єктів збоку різних верств населення. Ці вимоги, своєю чергою, залежать від загального рівня культури конкретного суспільства.

В умовах постійно зростаючого впливу масової культури та її розвитку, пов'язаного зі зростаючим рівнем інформатизації суспільства, для відповідного підвищення рівня якості інформатизації архітектурних та містобудівних процесів, перед архітекторами постає завдання майже безперервного моніторингу та аналізу кореляції рівня культури й архітектурної діяльності.

З огляду на те, що термін «культура» на сьогодні налічує понад 500 визначень, виникає потреба аналізу сучасного розуміння культури як такої. Також на відповідну оцінку існуючого етапу й тенденцій розвитку архітектури громадських комплексів та їхній функціональний склад впливає розуміння критеріїв культури та їхнього місця в існуючій культурній парадигмі.

Культура як явище має безліч граней, охоплюючи всі аспекти взаємозв'язку людини зі світом. До того ж, саме ставлення до культури багато в чому залежить від дослідницьких установок: крім культурологів її вивчають філософи, історики, етнографи, соціологи тощо. Залежно від теоретичної методології формується і погляд на культуру, висвітлюються ті чи ті її риси [10].

Більшість дослідників схильні розглядати культуру як наслідок суспільно корисної діяльності людини – діяльності, спрямованої на постійний розвиток і вдосконалення створеного, що передбачає спільні зусилля. Тому культура є критерієм еволюції суспільства й, водночас, засобом об'єднання його членів.

Тому, по-перше, культура не є чимось зовнішнім по відношенню до людства, оскільки там, де є суспільство, існує й культура, за умови, що суспільство розглядається не як будь-яке угруповання людей, а лише таке, яке виникає й існує на ґрунті суспільно корисної діяльності.

По-друге, культура виступає як система спільних цінностей, матеріальних та духовних ідеалів. Якщо культура завжди є виявом певного рівня розвитку людини, то й сама людина як суб'єкт, носій культури формується у процесі культурно-творчої діяльності. Людина в її суспільному, не біологічному вимірі — це результат засвоєння мови, присутніх у суспільстві цінностей і традицій, оволодіння прийомами й навичками трудової діяльності тощо.

Тому, по-третє, культура — це міра людського в людині та суспільстві, головна характеристика розвитку людини як суспільної істоти. Культуру часто порівнюють із найвищим шаром життя на Землі, що виник разом з людиною і розвивається разом із нею. Гуманістичні духовні цінності є рушієм цього розвитку, вони ж задають його вектор: потяг до них підносить людину. Саме культура, а не матеріальне виробництво, становить справжню мету загальнолюдської цивілізації.

Культура як загальнолюдська соціальна інституція реалізує свою діяльність через сукупність таких функцій:

- **Адаптивна** - забезпечення пристосування (адаптації) людини до навколишнього середовища.
- **Перетворювальна** – культура як знаряддя творчої діяльності людей з метою задоволення їхніх різноманітних індивідуальних потреб і потреб суспільства. Ця функція здійснюється людьми за допомогою різних засобів виробництва, наукових досліджень тощо.
- **Креативна** - процес пізнання людиною світу та самої себе через здатність створювати щось нове або вдосконалювати та пристосовувати для своєї діяльності природні об'єкти.
- **Інформативна** - передавання накопиченого соціального досвіду як «по вертикалі» (від покоління до покоління), так і «по горизонталі» — у процесі обміну духовними цінностями між народами.
- **Комунікативна** - формування різних способів і типів спілкування між людьми. Комунікація відбувається за допомогою знаків та символів, а також мови, яка є найефективнішим засобом комунікації.
- **Інтегративна** - об'єднання людей у соціальні групи та формування культурної ідентичності, що передбачає комплекс чинників, таких як норми і зразки поведінки, ціннісні орієнтації та мову.
- **Нормативна** - створення норми, стандартів та правил поведінки, що стають основою для моралі, права та ідеології.
- **Релаксаційна** - забезпечення фізичного та психологічного відпочинку людини. Природними засобами розрядки індивіду є сміх і плач. Фестивалі, свята й ритуали забезпечують релаксацію для груп людей.

- **Сигніфікативна** – надання окремим речам та явищам значення і цінності.

Прагнення оцінювати об'єкти, класифікувати їх і групувати в класи обумовлює те, що в більшості сучасних суспільств вирізняють декілька форм культури: елітарну, народну й масову.

Елітарна культура доступна, як правило, вузькому колу людей, еліті суспільства. До елітарної, чи високої, культури належить класична музика, т.зв. серйозна література, концептуальне мистецтво, які важко оцінити без належного рівня освіти. Створюється елітарна культура фахівцями високого класу.

Народна культура (яку ще називають традиційною, або ж фольклором) створюється аматорами, що не мають професійної підготовки, і тісно пов'язана з життям широких народних мас. Її репрезентують казки, легенди, міфи, народні пісні й танці, примітивістський живопис. За формою вияву ті чи ті елементи народної культури можуть бути індивідуальними, груповими, масовими.

Проте справді масовою в сучасному суспільстві є культура, що апелює до всіх без винятку й розрахована на масове споживання. Вона виникла під впливом засобів масової інформації, поширюється ними й дедалі успішніше витісняє і елітарну, й народну культуру. Через неминучу стандартизацію та уніфікацію масовій культурі притаманна поверховість, а тому вона має меншу художню цінність і, як правило, значно менше збагачує особистість духовно, ніж культура елітарна чи народна.

В індустріальному суспільстві чергова зміна культурної парадигми стала очевидною вже на початку другої половини ХХ ст., коли мас медіа стали доступні практично всім верствам населення. Сьогодні і сама культура, й наука про неї увійшли в новий етап розвитку. У межах комплексної теорії еволюції суспільства цей етап розглядається як найвищий, окреслюючи поступ відповідних соціальних систем. Д. Белл цю завершальну стадію розвитку означив як постіндустріальну (таку, що йде за доіндустріальною та індустріальною), С. Леш, С. Крук і Ж.-Ф. Ліотар – як постмодерністську (наступну за класичною й модерністською), А. Тофлер – як «третю» (ставлячи її за «першою» і «другою»), П. Друкер – як посткапіталістичну, Р. Інгларт – як стадію постмодернізації.

Настання якісно нового етапу розвитку людства, перехід суспільства до його постіндустріальної фази, а культури до фази постмодернізму, розпочався наприкінці 50-х років минулого століття [6]. Одним із перших, хто поставив питання про кореляцію культури постмодерну й сучасної науки, був Ж.-Ф. Ліотар. У своїй праці «Стан постмодерну», опублікованій 1979 р., цей філософ

зазначає, що модерн і постмодерн не можуть бути різко протиставлені, оскільки постмодерн є переосмисленням модерну. Постмодерну притаманний «скептицизм відносно метанаративів», сформованих Новітнім часом. Поняття прогресу означає необхідність позбутися старого поняття авторитету [1].

Префікс «пост» (лат. – після, те, що йде за) зазвичай вказує на хронологічну послідовність, спадковість і певне протиставлення, а, отже, і на прагнення зафіксувати певну межу між двома етапами розвитку. Також варто зазначити, що, на думку багатьох культурологів, ця межа між модерном і постмодерном проявляється в якісній відмінності: модернізм є крайньою формою вияву культури інноваційно-креативного типу, її кризовою стадією; постмодернізм — стадією зародження нового виду культури.

Діалектика зв'язків модернізму і постмодернізму може визначатись як продовження в запереченні. Прояви постмодерну на початку ХХ ст. ілюструє твердження Ортега-і-Гассета з його класичної роботи «Повстання мас». Європа створила систему норм, цінність і плідність яких доведена століттями. Ці норми не найкращі з можливих, але вони, без сумніву, обов'язкові, допоки буде створено або, принаймні, означено нові. «Тепер народ маси відмінняє нашу систему норм, основу європейської цивілізації, проте, оскільки він не здатен створити нову, він не знає, що йому робити...» [8].

Так утворилася порожнина між культурою повсякденною та спеціалізованою. Її заповнила культура масова, діставши функцію транслятора культурних змістів між двома вищезначеними – спеціалізованою і повсякденною [6].

Тезис Н. Хренова про засіб зв'язку як не просто передавач інформації, а, незалежно від змісту переданого повідомлення, також засіб структурування реальності, заслуговує на особливу увагу. Висновок автора про те, що «в сучасному суспільстві мистецтво не може функціонувати ефективно поза системою масової комунікації, хоча зберігає і продовжує використовувати традиційні способи функціонування», пов'язаний із широковідомою тезою М. Маклуена: «Засіб передачі повідомлення сам є повідомленням» («mediaismessage»). Тобто, навіть у випадку, коли мистецтво формується поза масовою культурою, взаємини публіки з мистецтвом, що їх формує масова комунікація, надають мистецтву рис однорідності [3].

Отже, масова комунікація різною мірою пов'язана з усіма типами виробництва й розповсюдження культурних цінностей і нав'язує свою систему регуляції. Одним із проявів такої регуляції є те, що в активний культурний обіг включаються лише ті продукти творчості, які залучені через апарат масової комунікації, так само будь-який об'єкт набуває цінності, якщо є продуктом масового споживання.

А масово споживається тільки те, що має потужний сугестивний (притягальний та переконливий) потенціал, яскраві видовищні форми [3].

Американський соціолог, засновник теорії постіндустріального (інформаційного) суспільства Деніел Белл у статті «Масова культура та сучасне суспільство» зазначав, що з одночасним розповсюдженням серед найширшої аудиторії єдиної системи ідей, образів і розваг за допомогою кіно, радіо, телебачення тощо поняття "культура", що колись означало моральну й інтелектуальну вишуканість, втратило елітарний зміст [10].

Теорія постіндустріального суспільства отримала широке визнання на початку 70-х років ХХ ст. завдяки фундаментальним роботам Р. Арона та Д. Белла, хоча як ідея була сформульована А. Пенті ще на початку минулого століття. Характерними рисами постіндустріального суспільства є те, що базовим типом виробничої діяльності стає не виготовлення, а обробка; головним ресурсом – не енергія, як в індустріальному суспільстві, а інформація; економічний сектор переходить від виробництва товарів до виробництва послуг, у структурі зайнятості панують професійні та технічні класи, а рішення приймаються на базі нової «інтелектуальної технології». Послідовник Д. Белла професор Каліфорнійського університету М. Кастельс говорить про новий спосіб суспільного розвитку – інформаційний: «У новому, інформаційному способі розвитку, джерело продуктивності полягає в технології продукування знань, обробці інформації та символічній комунікації. Зрозуміло, що знання та інформація є конче важливими елементами в усіх способах розвитку... Однак, специфічним для інформаційного способу є вплив знання на саме знання як головне джерело виробництва».

Перехід від одного стану суспільства до іншого в сучасній соціології називають модернізацією, яка як теорія, пояснює процес трансформації будь-якого суспільства за зразком передових країн світу.

Проте теорія модернізації була розроблена насамперед для опису процесів, які відбуваються у країнах, що розвиваються, тож перехід від індустріального до постіндустріального (інформаційного) типу суспільства характеризується підвищенням «попиту-пропозиції» на нематеріалістичну (постматеріалістичну) складову. Характерно, що масова культура й «консюмеризм» як один з її проявів, пов'язаний у першу чергу з матеріалістичною складовою (споживанням матеріальних благ), теж розвивається з другої половини ХХ ст. Таке паралельне існування пов'язане з трансформативно-інформативною функцією масової культури. З її допомогою відбувається роз'яснення глобальних ідей для вузькопрофільних спеціалістів, яким масова культура допомагає не губитись у безмежності інформаційних потоків; обмін та засвоєння конкретних ідей у вигляді благ матеріальних.

Такий висновок обумовлений ще й твердженням американського соціолога і політолога Р. Інглегарта, що поширення нематеріалістичних цінностей не тільки спричинене зміною поколінь (оскільки мотиваційні орієнтири закладаються ще в ранньому віці і слабо залежать від підвищення матеріального становища в процесі життя), а й корелює з освітнім рівнем людей, враховуючи, що саме розвиток постматеріалістичних цінностей багато в чому обумовлює господарський і культурний прогрес західних країн.

Також дослідження Р. Інглегарта охоплюють не тільки західні, але і країни «третього світу», і колишнього соціалістичного табору. Так, у праці «Модернізація та постмодернізація: культурні, економічні та політичні зміни 43 суспільств» (1997), автор описав зміни, що відбулися в ціннісній орієнтації населення з руйнуванням почуття соціальної та економічної захищеності. З 90-х років у пострадянських країнах формується суто економічна, матеріалістична система цінностей, що часом робить соціальну обстановку в цих країнах набагато більш далекою від сучасних стандартів, ніж у значно менш розвинених в господарському аспекті, відсталих регіонах планети [7].

Концентрація на суто матеріалістичному призвела до значного скорочення фінансування та майже цілковитої відсутності інформаційної підтримки з боку держави закладів культури, просвіти та частково закладів дозвілля. Це, своєю чергою, стало причиною різкого падіння попиту на елітарну культуру, в класичному розумінні, з боку населення, а надто молоді. Так утворився родючий ґрунт для росту масової культури, спрямованої на матеріальні потреби. Ініціатива в організації культурно-дозвіллевих заходів та закладів перейшла до приватних інвесторів, які здебільшого зацікавлені в «культурі споживацтва».

В наслідок такого споживацького підходу традиційні інститути культури – театри, концертні зали, музеї та бібліотеки, за відсутності належного менеджменту та забезпечення необхідної інформаційної підтримки з боку державних органів управління, виявляються неконкурентоспроможними. У той же час реальна соціальна потреба в культурі проявляється в численних громадських та індивідуальних ініціативах організації культурних заходів [2].

Як наслідок, маємо, здебільшого, все ту ж масову культуру, проте вона є результатом творчості постіндустріального чи наближеного до нього зразка. Тяжіння до творчості як прояв нематеріалістичної вмотивованості особистості (групи, соціуму) в рамках інформаційної концепції є рушійною силою і засобом набуття переваг при модернізації суспільства.

Проблеми сучасного формування та розвитку культурно-просвітницьких об'єктів у складі багатфункціональних громадських комплексів в Україні пов'язані, з одного боку, з періодом соціально-економічної стагнації, що

розпочався у 90-х рр. ХХ ст., з іншого боку - з розповсюдженням універсальної масової культури. Сьогодні така добре відома і водночас відносно нова для України форма громадського закладу, як мол (англ. *mall*, скорочено від *shopping mall*), не тільки стала невід'ємною складовою великих міст як майданчик ефективної реалізації побутово-господарських матеріальних потреб населення, а й дедалі частіше виступає об'єктом інтеграції різних функцій масової культури.

Разом з тим, останніми роками в Україні поширюються культурно орієнтовані об'єкти нового типу, а в лексиконі українців, зацікавлених у розвитку культури індивідуальної, все частіше звучить новий англіцизм – кластер (*cluster*). Як узагальнення тлумачень терміну кластер можна запропонувати «сукупність взаємопов'язаних первинних одиниць». Для громадських комплексів, включаючи культурні та мистецькі центри, такими одиницями виступають первинні функціональні елементи.

У такому контексті основою успішного функціонування міст стає визнання та актуалізація своїх культурних активів. Провідні урбаністи світу констатують, що сьогоднішні міста мають один головний ресурс – людський капітал [2]. Отже, одним з найактуальніших завдань архітектурної науки є розробка апарату оптимізації функціональних моделей архітектурних об'єктів для реалізації творчого потенціалу населення.

Література

1. Жан-Франсуа Лиотар (1979) «Состояние постмодерна». Перевод с французского Н. А. Шматко «Институт экспериментальной социологии», Москва: Издательство «АЛЕТЕЙЯ», Санкт-Петербург, 1998
2. Звіт за результатами аналітичного дослідження ГО «Агенція культурних стратегій» [Електронний ресурс] Режим доступу WWW/URL:http://junost.org.ua/sites/default/files/zvit_aks_skiba_redagovaniy.pdf
3. Зрелища в эпоху восстания масс / Хренов Н.А. — М. : Наука, 2006. — 646с.
4. Інформаційна модель містобудівної класифікації типів об'єктів громадського призначення (підприємств, споруд, земельних ділянок): А.с. 45385. Україна. Державна служба інтелектуальної власності України / О. І. Сингаївська, М. М. Дьомін, А. А. Орел, П. С. Сингаївський. - № 45385; Заявл. 02.07.2012; Опублік. 03.09.2012.— 172 с.:іл.
5. Костина А.В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. М., 2005.

6. Культурологія: навч. посіб. / В.М. Шейко, Ю. П. Богуцький, Е.В. Германова де Діас. — К.: Знання, 2012. — 494 с. [Електронний ресурс] Режим доступу WWW/URL:<http://pidruchniki.com/1584072043828/kulturologiya>
7. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под редакцией В. Л. Иноземцева. М.: Academia, 1999. 640 с. [Електронний ресурс] Режим доступу WWW/URL:<http://iir-mp.narod.ru/books/inozemcev/index>
8. Ортега-і-Гасет Х. Бунт мас / Хосе Ортега-І-Гасет. Переклад з іспанської В. Бурітардта. — Нью-Йорк.: Видання Організації оборони чотирьох свобод України (ООЧСУ), 1965. — 158 с.
9. Соціальна структура суспільства та соціальна стратифікація [Електронний ресурс] Режим доступу WWW/URL:http://ua-referat.com/Соціальна_Структура_суспільства_та_соціальна_стратифікація
10. Яртісь А. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид. 2-е, перероб. і доп./ За ред. проф. А. Яртіся та проф. В. Мельника. — Львів: Світ, 2005. — 568 с. з іл. [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.readbookz.com/books/210.html>

Аннотація

Раскрыта связь между тенденциями развития архитектуры общественных комплексов и состоянием культуры общества. Выполнен обзор и анализ общего понимания термина «культура». Предложен обобщённый перечень функций культуры. Рассмотрено понятие постиндустриального общества – современного этапа развития человечества – и роль массовой культуры в нем как фактора, влияющего на формирование, функционирование и развитие общественных объектов. Определена актуальность разработки аппарата оптимизации функциональных моделей архитектурных объектов.

Ключевые слова: архитектурные объекты; общественные комплексы; постиндустриальное общество; понятие культуры; функции культуры.

Abstract

This article examines the connection between the latest trends in the architecture of community centers and the status of culture in society. The author makes an overview of and then analyzes the current understanding of the concept of culture; lists the basic functions of culture; and probes into the essence of postindustrial society – the modern stage of civilizational development – and the role of mass culture as a factor of the formation, functioning and development of public buildings. Developing tools for the optimization of functional models of architectural objects is defined as a topical task.

Key words: architectural objects; community centers; postindustrial society; concept of culture; functions of culture.